

İBAHA-Yİ ASLIYYE VE HÜRMETİ-İ ÂDEMIYYE

Mehmet ERDOĞAN¹

SUMMARY

There are basic principles and essentials which are guiding and determining the formation of every legal system. As the Islamic jurisprudence is also a legal system, it is not devoid of these principles and essentials. In this article, the respect for the human and for the honour of the human which is one of the prominent essentials that the Islamic jurisprudence is based on is discussed. The respect for the human is grounded by the examples which are chosen from the verses and literature of Islamic jurisprudence. It is focused on the fact that the validity of the human esteem can be lost when it violates the respectability of another human.

Key Words: İslami Jurisprudence, Human Rights, İbaha.

Her hukuk sisteminin kuralların oluşmasında etkin olan, yol ve yön gösterici bulunan temel ilkeleri ve esasları bulunur. Fıkıhın da aynı zamanda bir hukuk sistemi olması dolayısıyla bu tür ilke ve esaslardan yoksun olduğu düşünülemez.

Şüphesiz en temelli esas insana ve onun yeryüzündeki konumuna bakış olmaktadır. İslam inancına göre insan yeryüzünde "Halife"dir.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

"Hatırla ki Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın? dediler. Allah da onlara: Sizin bilemeyeceğinizi herhalde ben bilirim, dedi." (Bakara 2/30)

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan, merhamet edendir." (En'âm 6/165)²

¹ Prof.Dr. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

² Benzer diğer ayetler şunlardır:

﴿مَنْ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ مِنْ بَدِهِمْ لِنُنَظِّرَ كَيْفَ نَعْمَلُونَ﴾
"Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik)." (Yunus 10/14)

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَكَانَ يُرِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلا خَسَارًا﴾
"Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur. Onun için kim inkâr ederse, inkârın kendi zararınadır. Kafirlerin küfürü, Rableri katında kendileri için ancak gazabı artırır. Kafirlerin küfürü kendilerine ziyandan başka bir şey getirmez." (Fâtır 35/39)

﴿يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا نَوْمَ الْحِسَابِ﴾

"Ey Davud! Biz seni yeryüzüne halife yaptık. O halde insanlar arasında adaletle hükmet. Hevâ ve hevese uyma, sonra bu seni Allah'ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azap vardır." (Sâd 38/26)

Kutsal ruhtan bir soluk taşıyan insan, yaratılış bakımından diğer varlıklardan üstün ve saygın yaratılmış, şuurlu varlıkların Yüce Allah'a tapınma ve teslimiyetleri, secde etme biçiminde tezahür eden bir saygı ile insan üzerinden gerçekleştirilmiş, bu saygıyı esirgeyen ilahî rahmetten ebediyen kovulmuş, ona istenilen biçimde saygıyı gösterenler ise onun sonsuz rahmeti altında ihsan ve inamına mazhar olmuşlardır.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْتُورٍ (28) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (29) فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (30) إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

"Hani Rabbin meleklere demişti ki: 'Ben kupağuru bir çamurdan, şeklenmiş kara balçuktan bir insan yaratacağım. (28) Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!' (29) Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler. (30) Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.(31)"(Hicr 15/28-31)

Tekvin aşamasındaki donanımı ve buna bağlı olarak saygınlığı ile insan, adeta Tanrı'nın yeryüzüne düşen gölgesi gibi, hilafet şeklinde kendisine biçilen rolü üstlenmiş ve Allah'ın el-Esmâü'l-hüsna'sının bütün tecellilerinin kendisi üzerinden gerçekleşmesi için yetkili ve sorumlu kılınmıştır. İşte tam da bu yetki ve sorumluluğun ifadesi olmak üzere, her işin başında "Bismillah" denmesi, insanın yapıp ettiklerini Allah namına yapma bilincinin somut bir şiarı olarak dışarı vurması olmaktadır.

Sahip olduğu bu yetki ve sorumlulukla yeryüzünü -örneğini kısa da olsa bilfiil görmüş olduğu- cennete çevirmek üzere indirilmiş olan insan, boynuna binen yükün (emanet) bilincinde ve gereğini yapabilecek liyakatta olan yegâne varlıktır da. Bu itibarla insanın, kendisine biçilen bu rolü oynamaktan başka ikinci bir şansı olmadığı gibi, bu rolü bihakkın üstlenebilecek başka bir varlık da yoktur.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim çok cahildir." (Ahzab 33/72)

Bu denli saygın, yatkın ve yetkin kılınan insan ile, bütün bu özellikleri kendisine lütfeden Yüce Yaratıcı arasında elbette ki bir çizginin olması gerekmektedir. Bu çizgi hürmeti gerekli kılan "Hudûdullah"tır. Bu sınır çizgisine yaklaşılması hele aşılması asla caiz değildir.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا

"...Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırlara yaklaşmayın..." (Bakara 2/187)

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ

"...Bunlar Allah'ın sınırlardır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur..."(Talak 65/1)

Hudûdullah kulluğun sınır çizgileridir. İnsanın insaniyeti, bu sınır çizgilerine hürmet ve riayetine bağlıdır. Bu saygı gösterilmesi gereken çizgileri aşanların akibeti, ilk kez bu tecrübeyi yaşamış olan insanlığın atasının kaderi ile benzerlik arz etmelidir. Yani böyle bir durumda bir tenzil-i rütbe

söz konusu olmaktadır. Aşağıların aşağısı derekesine kadar düşecek bir tenzili rütbedir söz konusu olan.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ (4) ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

“...Biz insanı en güzel biçimde yarattık. (4) Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.”(Tîn 95/4-5)

Ama akli başına gelir ve hak etmediği halde mahza ilahî rahmetin bir eseri olarak kendisine sunulan cenneti takdir edemez, sınırı aşarsa, indirildiği yerden bu kez ancak oraya kendi çabasıyla tırmanarak ulaşabilmesi söz konusu olabilecektir ve bu çaba belki daha çok ilahî rahmeti yeniden harekete geçirmenin saiki olacaktır ve bu kez “kazanılan cennet”lere ulaşabilmesinin imkânı yeniden doğacaktır.

Bu yetki ve sorumluluğun gereği olarak sözü edilen sınır çizgilerinin dışında tam bir serbesti alanı olmalıdır. Fukahanın “ibaha-yı asliyye” tabiri ile ifade etmek istedikleri şey budur. Yeryüzü ve onu içinde taşıyan uzay ve yaratılmış insandan gayri her ne varsa hepsinin bu yetki ve sorumluluğun gereği olarak insanın emrine verildiği (teshîr), bunların insan için birer nimet görüldüğü ve o yüzden in-sandan bir karşılık da beklendiği ifade edilmektedir. Madem ki bunlar insan için birer nimettir. Bir şeyin nimet olabilmesi için ondan bir şekilde istifadesinin en azından mümkün olması gereği vardır.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ

“O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı...”(Bakara 2/29)

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

“Allah’ın göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?...” (Lokman 31/20)³

İnsan, yeryüzü hilafeti rolünü oynarken bu nimetleri istediği gibi özgür biçimde kullanma hak ve yetkisini haiz bulunmaktadır. İşte ibaha-yı asliyye dediğimiz şey budur. Öyle ise yeryüzünde, göklerde ve ikisi arasında her ne nesne var ise, onlardan yararlanması insanın hakkıdır. Onları gözetmek, nerede ve nasıl kullanmak gibi tasarruflarından da sorumludur.

Eşyada asıl olanın ibaha, haramlığın ise arızî olduğunu gösteren hadisler de vardır:

³ Benzer ayetlerden bir kaçını daha verelim:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالظُّلُكُ تُجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُنسِكُ السَّمَاءُ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَحِيمٌ
“Görmedin mi, Allah, yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetinize verdi. Göğü de, kendi izni olmadıkça yer üzerine düşmekten korur. Çünkü Allah insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.”(Hacc 22/65)

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِمَّا فِي ذَلِكَ لِئَلَّا يَتَكَبَّرَ
“O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini, kendi katından (bir lütfu olmak üzere) size boyun eğdirmiştir. Elbette bunda düşünen bir toplum için ibretler vardır.”(Casiye 45/13)

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا
“Biz hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.”(İsra 17/70)

قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَكْثَرَ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ شَيْءٍ لَمْ يُحْرَمْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَحَرَّمَ عَلَيْهِمْ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ

“Müslümanlar içinde en büyük günah sahibi, aslında haram olmayan bir şeyin, sorusu ile haram kılınmasına sebep olan kimsedir.” (Müslim, “Fezâil”, 132)

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَأْكُلُونَ أَشْيَاءَ وَيَبْرُكُونَ أَشْيَاءَ تَقَرَّرَ أَنْ تَقَبَّحَتْ اللَّهُ تَعَالَى نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنْزَلَ كِتَابَهُ وَأَحَلَّ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلَالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ وَتَلَا إِلَى آخِرِ آيَةِ {قُلْ لَا أُجِدُ فِيهَا أَوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا

İbn Abbas anlatır: Cahiliye halkı bazı şeyleri yerler bazı şeyleri de haram diye yemezlerdi. Derken Allah peygamberini gönderdi ve kitabını indirdi. Helalı helal haramı haram kıldı. Dolayısıyla sadece onun helal kıldığı helal, haram kıldığı da haramdır. Hakkında sükut geçtikleri ise biz insanlara bırakılmış alandır” dedi ve sonuna kadar “De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti – ki pisliğin kendisidir - ya da günah işlenerek Allah’tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum..” (En’âm 6/145) ayetini okudu. (Ebu Dâvüd, “At’ime”, 31)

سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ السَّمْنِ وَالْحَبْنِ وَالْفِرَاءِ فَقَالَ الْحَلَالُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا عَفَا عَنْهُ

Hz. Peygamber’e (s.a.u.) tereyağı, peynir ve kürk hakkında soruldu. Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: “Helal, Allah’ın kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da kitabında haram kıldığıdır. Hakkında sükut geçtikleri ise insanların kendi seçimlerine bırakılmış alandır.” (Tirmizî, “Libâs”, 6, İbn Mâce, “At’ime”, 60)

Bu ve benzeri rivayetler, insanoğlu için yaratılmış ne varsa hepsinin esas itibariyle onun yararına yaratılmış ve onun istifadesine sunulmuş olduğu, adı konularak belirlenmiş haramlar ile öteden beri bilinen helaller dışında hakkında bilgi sahibi olmadığımız her ne var ise ya da her ne ile karşılaşır-saksak onların da aynı ilke gereği helal olması gerektiği ifade edilmiştir. Tütün, kahve gibi şeylerle ilk karşılaşanların onların helallğine bu yolla hükmettikleri anlaşılmaktadır (bk. Gamzu uyûni’l-basâir fi şerhi’l-Eşbâh ve’n-Nezâir, I, 472).

Buna göre asil itibariyle helal olan bir şeyin haram kılınmasına sebep olmak ne kadar günahsa, haram olmayan bir şeyi haram olarak sunmak da o kadar büyük günah olacaktır.

Ancak son tahlilde insanın Tanrı değil, onun halifesi olduğunun, insan tarafından da apaçık ortaya konabilmesi için, yukarıda sözü edilen sınır çizgilerine ve onlara riayete ihtiyaç bulunmaktadır. Böylece insanın yetkisinin mutlak olmadığı ortaya konulmuş olacak, yetkinin kaynağının bizatihi kendisi olmadığı görülecek, mutlak olan Rab Teâla’nın kendisine bahsetmiş olduğu yetki ve sorumluluk çerçevesi dâhilinde kendisine biçilen rolü bihakkin ve en iyi biçimde oynamaya çalışması gereği vurgulanmış olacaktır.

Burada Hz. Âdem’in cennet hayatı da dâhil olmak üzere tarihin her aşamasında insanlık için bu türden sınır çizgilerinin olması gerektiği sonucuna ulaşabiliriz. Bu çizginin ne olduğu ya da olması gerektiği birinci dereceden çok da önemli olmayabilir. Söz gelimi bu Hz. Âdem için “şecere” (kimilerine göre buğday, kimilerine göre hayat ağacı ve cinsellikten kinaye, kimilerine göre bilgiyi sembolize eden elma (Apple firmasının logosunun ısırmış bir elma olduğu hatırlanabilir), olabilir:

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

“(Allah buyurdu ki:)Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yeyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz.” (A'râf 7/19)

Yahudiler için deve, ayrıca sığır ve davar içyağı olabilir:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِنْ مَّا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوْ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَعْضِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ

“Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezadır. Biz elbette doğru söyleyeniz.” (En'âm 6/146)

Biz müslümanlar için meyte, kan ve özelde domuz ve Allah'tan gayrı (putlar) adına kesilmiş hayvanlar olabilir:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِزْيِيرِ وَمَا أِهْلٌ لِّغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُوِحَ عَلَى النُّصْبِ وَإِن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلامِ ذَلِكَ فُسُوقٌ

“Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar –ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna – dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal okları ile kısmet aramanız size haram kıldı. Bunlar yoldan çıkmaktır...” (Maide 5/3)

Bu örneklerde de görüldüğü üzere sınır çizgisi olarak belirlenen nesnenin ne olduğu birinci dereceden önemli gözükmemektedir. Ancak bir hikmetten hali olduğu da söylenemez. Bununla birlikte haramlıkla, yaptıkları zulme ve riba yemelerine bir ceza olmak üzere aslında helal olan bazı şeylerin haram kılınmış olduğu gerçeği de göz önünde bulundurduğunda haram kılınan şeyin her zaman için özünde bulunan bir sakıncadan dolayı hududullah olmak üzere seçilmiş olmadığı dahi söylenebilir.

فَيُظْلَمُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّت لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا (160) وَأَخَذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de ok kimseyi Allah yollundan çevirmeleri, men edildikleri halde faizi almaları ve haksız (yollar) ile insanların mallarını yemeleri yüzünden kendilerine (daha önce) helâl kılınmış bulunan temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık; ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.” (Nisa 4/160-161)

İşte bu anlayıştan hareketle hududullah'ın da kendi içinde sınırlı ve belirli olması, kesin bir biçimde, açık ve seçik olarak belirtilmiş olması gereği vardır.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلا مَا اضْطُررْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لِّيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ

“Üzerine Allah'ın adı anılıp kesilenden yememenize sebep ne? Oysa Allah, çaresiz yemek zorunda kaldığınız dışında, haram kıldığı şeyleri size açıklamıştır. Doğrusu birçokları bilgisizce kendi kötü arzularına uyarak sapıtırıyorlar. Muhakkak ki Rabbin haddi şanları çok iyi bilir.” (En'âm 6/119)

قُلْ لَّا أجدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِزْيِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاطِلٍ لَمَّا عَادَ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

"De ki: Bana vahyolunanda, leş veya akıtılmış kan yahut domuz eti –ki pisliğinin kendisidir- ya da günah işlenerek Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, yiyecek kimseye haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Başkasına zarar vermemek ve sınırı aşmamak üzere kim (bunlardan) yemek zorunda kalırsa bilsin ki Rabbin bağışlayan ve esirgeyendir." (En'âm 6/145)

Hanefilerin haramı belirlerken sübut ve delalet bakımından katî olan nasların ancak kabul edilebileceğini ilke olarak benimsemeleri, böyle bir katiyet ifade etmeyen naslarla haramlık hükmünün belirlenemeyeceğini ifade etmeleri bu anlayışın bir uzantısı olmalıdır.⁴

Haram kılma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğu pek çok nasta ortaya konulmuştur:

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْتِنِ بِهِ اللَّهُ وَلَوْ أَنَّا كَلِمَةً فُصِّلَ لَفُضِّيَ لَبَنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

"Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği şeyi din olarak koyan ortakları mı var? Eğer erteleme sözü olmasaydı, derhal aralarında hüküm verilir. Şüphesiz zalimlere can yakıcı bir azap vardır." (Şûrâ 42/21)

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ السَّبِيئَةُ كَذِبًا هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِنَقْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَقْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَأَيُّهَا لَيُخْلَوْنَ

"Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak 'Bu helâldir, şu da haramdır' demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler." (Nahl 16/116)

فَلَأُرَاتِبُهُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا فَلِئَلَّا أَذُنُكُمْ عَلَى اللَّهِ تُقْفَرُونَ

"De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?" (Yunus 10/59)

اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَأ إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilgilerini (hahamlarını), (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rabler edindiler. Hâlbuki onlara ancak tek ilâha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştıkları şeylerden uzaktır." (Tevbe 9/31)

Bu ayette sözü edilen rabliği şu hadis açıklamaktadır.

Adiyy b. Hâtim anlatır: Hz. Peygamber'e geldim, boynumda altından bir haç vardı. Bana: "Bre Adiyy! Şu boynundaki putu çıkar at!" dedi. Ben de çıkardım. Yanına vardım. "(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilgilerini (hahamlarını), (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i (İsa'yı) rabler edindiler..." şeklindeki Berae suresi ayetini okuyordu. Bitirince ben: "Biz onları rab edinip tapınmazdık!" dedim. Hz. Peygamber: "Onlar, Allah'ın helal kıldığını haram kılıyorlar ve siz de onlara uyararak o şeyleri haram sayıyordunuz, onlar Allah'ın haram kıldığını helal kılıyor ve siz de onlara uyararak o şeyleri helal sayıyordunuz"

4, وَتَحْنُ لَعْرُؤُ بَيْنَ الْفُرْضِ وَالْوَاجِبِ، وَقَوْلُ الْفُرْضِ مَا تَبَيَّنَتْ وَجُوبُهُ بِدَلِيلٍ مَقْطُوعٍ بِهِ، وَالْوَاجِبُ مَا تَبَيَّنَتْ وَجُوبُهُ بِدَلِيلٍ غَيْرِ مَقْطُوعٍ بِهِ

Kāsāni, *Bedāiu's-sanāi'*, IV, 469

لان الفرض غير الواجب في عرف الشرع، فالفرض ما تبين وجوبه بدليل مقطوع به، والواجب ما تبين وجوبه بدليل فيه شبهة نحو خير الواحد والقياس، والوتر من هذا القبيل لانه تبين وجوبه بغير الواحد.

Tuhfetu'l-fukahā, I, 201

değil mi?» dedi. Ben de "Evet!" dedim. Hz. Peygamber, "İşte onlara tapınmaları bu şekildedir!" diye açıklık getirdi.⁵

Peygamberlerin ancak haramlık hükmünü açıklamakla görevli olduğu bilinmektedir. Bunun birçok vesile ile bizzat Hz. Peygamber'in kendisi tarafından ifade edildiği görülmektedir.

Örnek olmak üzere şu hadisi verebiliriz:

"Ben ancak Allah'ın kitabında helal kaldığı şeyi helal sayar, Allah'ın kitabında haram kaldığı şeyi haram sayarım" (Taberanî, el-Mucemu'l-evsat, XII, 480)⁶

Kur'an'da yer alan *"Yuharrimü aleyhimü'l-habâis"* ifadesi, kendisine bildirilen habis olmanın ölçütleriyle haram olan şeyleri belirler/açıklar demektir. Yoksa ölçütlerin koyucusu ve bu yolla da haram ve helal kılıcının bizzat kendisi demek değildir. Kaldı ki âyetin bağlamının ehli kitaba yönelik bir hitap olması, onların dininde haram olan ve özü itibariyle tayyib olan bazı şeylerin helal kılındığını açık-lama şeklinde anlaşılması gereğini ortaya koymaktadır.

الَّذِينَ يَبْتِغُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ

"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten men eder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir..." (A'râf 7/157)

Keza peygamberlerin varisleri konumunda olan ulemanın dahi yaptığı şeyin esasen haram olan şeylerin bilgisini/hükmünü ortaya çıkarma kabilinden olduğunu söylemek gerekir.

Sonuç olarak haram sadece Allah'ın haram kıldığıdır. Hakkında bir açıklama bulunmayan şeyler aslı itibariyle helaldir. En azından mafuvvun anhtır yani bizim tercihimize bırakılmış şeylerdir.⁷

*

* *

⁵عن عدي بن حاتم، قال: أتيت النبي صلى الله عليه وسلم وفي عنقي صليب من ذهب، فقال: "يا عدي! اطرح هذا الوثن من عنقك"، فطرحته، فالتفتيت إليه وهو يقرأ سورة براءة، فقرأ هذه الآية: "اتخذوا حذرهم وأحبهم أن تابا من دون الله" [ص آية 31] حتى فرغ منها، فقلت: إنا لسنا نجذبهم، فقال: "الذين يحرمون ما أحل الله فخرمونه ويحلون ما حرم الله، فاستحلوه"؛ فقلت: بلى، قال: "فقلل عبادتكم"

Taberanî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 7

⁶عبد الرزاق عن معمر عن ابن طاووس عن أبيه أن النبي صلى الله عليه وسلم قال في مرضه الذي مات فيه: لا يمسن الناس علي بشئ، فإني لا أحل إلا ما أحل الله في كتابه، ولا أحرم إلا ما حرم الله في كتابه.

Taberanî, *el-Mucemu'l-evsat*, XII, 480

⁷أخبرنا ابن عيينة، بإسناده أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: « لا يمسن الناس علي شيئا، فإني لا أحل لهم إلا ما أحل الله لهم، ولا أحرم عليهم إلا ما حرم الله عليهم

Saffî, *Müsned*, III, 400

⁷ إن حلال الله حلاله الذي أحل في القرآن، وإن حرام الله الذي حرم الله في القرآن، وإن ما سوى ذلك شيء عفا عنه أخبرنا عبد الرزاق قال: أخبرنا ابن جريج قال: أخبرني عطاء عن عبيد بن عمير أنه كان يقول: إن الله أحل وحرم، فما أحل فأحلوه، وما حرم فاجتنبوه، وترك من ذلك أشياء لم يحرمها ولم يحلها، فذلك عفو من الله، ثم يقول: (يا أيها الذين آمنوا لا تسئلوا عن أشياء) الآية.

Maide 5/101

عن سلمان الفارسي قال: سألتنا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن السم والجبن والفراء فقال: الحلال ما أحل الله في كتابه، والحرام ما حرم الله في كتابه، وما سكت عنه فهو عفو

Abdurrezzâk, *Musannaf*, IV, 534

Eşyada ibaha asıl iken, bu kez âdemiyette asıl olanın hürmet/saygınlık olduğunu görmekteyiz. Bu genel kabul insana verilen değerlerin bir gereği ve ifadesi olmaktadır.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَقَضَلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَقْضِيًا

“Biz hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.” (İsra 17/70)

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

“...Biz insanı en güzel biçimde yarattık...” (Tîn 95/4)

Buna göre insanın varlığının her türlü saldırıdan masun ve mahfuz olması gereği vardır. Onun hayatta varlık sahnesine çıkıp, gelişip, yok oluncaya kadar her safhada korunup, kollanması murad-ı ilahî olmuştur. Bütün şeriatlerin ortak esasını oluşturan zarûrât-ı diniyye dediğimiz esaslar, sonuç itibariyle temel insan hak ve özgürlüklerinin inşası ve korunması ile ilgili düzenlemelerdir. Dinin (aşkın değerlerin), canın, neslin, aklın ve malın korunması, bunların hâcî ve tahsinî mütemmim unsurları sonuçta hep insana, onun saygı konumuna yaraşır bir mevkiinin olmasına matuf düzenlemelerdir.⁸ Yüce ve aşkın değerlerin olması, insanı diğer canlılardan ayrıcalıklı kılar, hayatı amaçlı hale getirir. Hayatın korunması, en temel insan hakkıdır. İrz ve namusun, insan onur ve haysiyetinin korunması, mülkiyet hakkının korunması, aklını geliştirme ve koruma için gerekli olan her türlü eğitim alabilme ve aklı örtücü/ıfşad edici zararlı fikir ile sarhoşluk verici ve uyuşturucu gibi nesnelere mücadele edilmesi, düşünce ve düşüncesini ifade edebilme özgürlüğü... bütün bunlar insanın hürmeti ile ilgili düzenlemelerdir.

Halife olması ve bu görevin/yetkinin devredilemez olması, tarih boyu insanın değil de “sultanın zıllullah= Allah’ın gölgesi” olarak lanse edilmesi anlayışıyla bağdaşmaz.⁹ Buna mukabil demokrasinin özünü bu anlayış oluşturur. Yani insan olması hasebiyle herkesin eşit olduğu bir toplumun yönetilebilmesi için, gene o toplum tarafından yönetme yetkisiyle birilerinin öne çıkarılması ve onun da “vekil” sıfatıyla tasarruflarının kamu yararı ile sınırlı olması esası en temel ilke olmaktadır. Ancak burada teşri alanında meşruiyetin ölçütünün ne halkın kendisi ne de onun yetkili kıldığı yönetici

⁸ bk. Şatûbî, el-Muvâfakât, trc. Mehmet Erdoğan, İstanbul 1990, II, 7 vd. Dihlevî benzer muhtevaları irtifaklar kavramı altında ele alır ve türel ihtiyaçları dört farklı kategorideki irtifaklar başlığı altında inceler. bk. Dihlevî, *Hucetüllâhî'l-bâliğâ*, (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1994, I, 125 vd. Ayrıca bu alanda yapılan yeni bir çalışma için bk. Rahmi Yaran, *İslam Fıkhdında İhtiyaç Kavramı ve Kurumsallaşması*, İstanbul 2007.

⁹ عن ابن مائة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال إذا مررت ببلدة ليس فيها سلطان فلا تدخلها إنما السلطان ظل الله في الأرض ورحمة في الأرض
Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 162.
عن ابن عمر ، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال : « إن السلطان ظل الله في الأرض ، يأوي إليه كل مظلوم من عباده ، فإذا عدل كان له الأجر وعلى الرعية الشكر ، وإذا جار كان عليه الإصر وعلى الرعية الصبر
Beyhâkî, *Şuabu'l-îmân*, XV, 419

Bu ve benzeri rivayetlerde insanın değil de özel olarak hükümdarın yeryüzünde Allah’ın gölgesi olduğu ifadesi, dönemin hilafet anlayışının bir ürünü olsa gerektir. Bu rivayetlerin sahih olduğu kabul edilirse, o takdirde bu yetkiyi bir şekilde insanlardan devralan ve onları temsil eden hükümdarın ifadesi olur ve onun da temsil yetkisi tamamıyla devredilen yetki ile sınırlı kalır. Meşruiyet de bu yetkinin en geniş anlamda çerçevesini oluşturur. Böyle bir durumda yetkiyi verenlerin yetki aşımında ya da gasbında karşı çıkmasını sabır etmeleri, bu kez kendi uhdelere tevdi edilen emanetin gereğini yerine getirememek olur.

olmadığını belirtmek gerekir. “Tasarrufu'l-imâm ala'r-raiyyeti menûtun bi'l-maslaha” “*Raiyye yani tebea üzerine tasarruf maslahata menüttur (=Devlet başkanının toplum hakkında alacağı kararlar, onların çıkarları doğrultusunda olmak zorundadır.*” (Mecelle Md. 58).

Burada öne çıkarılacak kişilerde, yönetim için gerekli bazı özelliklerin aranması tabiidir. Nitekim gene bir topluluk içinde bir kimsenin ibadet ederken birlikteliği ve düzeni sağlaması amacıyla “imam” seçilmesi halinde de, onda bazı ilave kazanılmış meziyetlerin aranması tabii ve yerinde hatta şart olmaktadır. Devlet yöneticiliğine, literatürde “büyük imamet” denmesi, bu iki yetki/görev arasındaki benzerliği işaret etmelidir.

Her iki durumda da liyakatli olan birilerinin yetkili kılınarak öne geçirilmeleri, onları toplumun üzerinde ve sorumsuz kılmaz. Bu itibarla “Zat-ı akdeslik ve gayri mesullük” yoktur.¹⁰ Yetki sınırlıdır. Yetki mukabilinde eşit oranda sorumluluk da vardır.

İnsan için söz konusu olan bu haklar, kendisine birileri yahut devlet gibi bir kurum tarafından bahşedilmiş de değildir. Bu itibarla bu haklara karşılık insan, Tanrı'dan başka hiçbir kimseye, makam ve mevkiye borçlu değildir.

Bu anlayışın gereği olarak insan hayatının dokunulmazlığı sağ doğmak şartıyla anarrahmine düştüğü andan itibaren başlatılır. Anarrahmi hayatından başlayarak ölünceye kadar hayatının her safhasında her türlü özene, korunmaya, geliştirilmeye hak sahibidir, buna karşılık her türlü zarardan, zararlı şeylerden korunmaya da hakkı vardır.

Vücub (hak) ehliyeti, yalnızca insanın hayatta var olması şartına bağlıdır. Fiil (eda) ehliyeti ise, hakların bilfiil kullanımını gerektireceği için temyiz gücüne bağlıdır. Aklın kemaliyle, kâmil olarak bulunur.

Eşyada asıl olan ibahadır derken insanın mülkünde olan mallar kastedilmemektedir. İnsanın malının/mülkiyet hakkının korunması ilkesi gereği onlarda da asıl olan dokunulmazlıktır. Dolayısıyla bir insanın malını izinsiz olarak almak, kullanmak, tüketmek... haramdır.

İnsanın saygınlığı esasına koşut olarak cinsellikte de asıl olan hazır yani hürmettir. İnsan yaratılışı itibariyle cinsel dürtü ve işlevselliklerle donatılmış olsa da, onu salt bir cinsel obje gibi görmek son derece yanlış ve ademiyyetine hakaret olur. Bu itibarla insanı bir tür cinsel nesne gibi görücü bakışlar, dokunuşlar ve bunların çok daha ileri boyutu olan cinsel ilişki esas itibariyle, karşısındaki hürmetini ihdar anlamına geldiği için haram olacaktır. Bu konuda sadece ihtiyaç halinde ve ihtiyaç miktarı kadar bir cevaz alanı bulunmaktadır.

Aşağıdaki alıntı metinler bu konuda tereddüde yer bırakmayacak derecede hem çok hem de açıktır ve ulema arasında bu konuda görüş birliği olduğu görülmektedir.¹¹

¹⁰1876 Tarihli Kanun-i Esasî Madde 5 – Zat-ı Hazret-i Padişahinin nefsi-i hümayunu mukaddes ve gayr-i mesuldür

¹¹ قد نصرت الشافعي في الرسالة " على ذلك فقال : أصل ما كل امرئ يحرم على غيره إلا بما أحل به وذكر قبله أن الكفاح كذلك ، والنساء محرمان الفروج إلا بعقد أو بملك يمين . فجعل الأصل في الأموال والأبضاع التحريم

Yeri gelmişken burada bir soru sormak gerekmektedir: İnsana hürmeti gerektiren şey insan olması mı, yoksa bütün boyutlarıyla dine (şer') inancı ve saygısı mıdır?

Kanaatimizce insanın bu temel hak ve özgürlükleri haiz olabilmesi için sadece insan olması yeterlidir. Bunun dışında onu niteleyen hiçbir vasfın, dünyevî alanda ayrımcılık ve bu haklardan yoksunluk için kullanılması mümkün değildir. Bu haklardan yararlanabilmeleri için insanın, Allah'a

قاعدة الأصل في البضاع الخريم ؛ وإذا قال في كتفب السراير شرح فخر الإسلام الأصل في الكباح الحظر وأببح للضرورة. فإذا تقابل في المراء حل وخزمنة غلبت الخزمنة وليهذا لا يجوز التحريم في الفروج.

Gamzu uyûni'l-basâir fi şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, I, 473
(وتألفها) أن الأصل في الفروج التحريم حتى يتيقن الحل

Karâfi, *Furûk*, V, 349

(وتألفها) أن الأصل في الفروج التحريم حتى يتيقن الحل فتكون الأولى على وفق الأصل ولم يتعين رجحان الثانية عليها فيعمل بمقتضى الأولى موافقة للأصل

Karâfi, *Furûk*, V, 349

قوله: لا يجوز المنأكة بين بني آدم والجن قيل وهل يجوز بشهادة الجن.

قوله: ولا يتصور ذلك بعد رسولنا.

قيل: عدم التصور مملوغ فقد يتصور ذلك عقلا بعد نزول عيسى عليه الصلاة والسلام. قوله: وقد استدلل بعضهم على تحريم نكاح الجنيات بقوله تعالى: (والله جنل لكم من اللسيكم أزواجاً) قال بعض الفضلاء لم يتعقب المصنف ذلك وآي فيه نظر لأنه يرجع إلى الاستدلال بمفهوم الصفة وهو ليس بحجة عذفاً فيتحقق القائل بعدم صحة نكاح الإنسي الجنيات إلى دليل واضح يصلح حجة لما ادعاه، وقد طهر لي على عدم صحة نكاح الإنسي الجنيات قريبة وهو أن تقول: الأصل في الفروج الخزمنة إلا أن الشارع أذن في نكاح الناث من بني آدم بقوله تعالى: (فلكحوا ما طاب لكم من النساء) ، والنساء اسم للناث من بني آدم كما في آكام المرحان فينبى الناث في غير بني آدم على أصل الخزمنة

Gamzu uyûni'l-basâir fi şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, VI, 391

ولأن الأصل في البضاع هو الخزمنة واللباحة بلبيل، فإذا تمارض دليل الحل والخزمنة تدافعا فيجب العمل بالأصل

Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, V, 432. Ayrıca bk. V, 467

ولهذا كان الأصل في البضاع الخزمنة، والحظر، والجواز بشرطى الشهادة، والولي إظهاراً لشرقيها لكونها منشأ البشر الذين هم المقصودون في العام، وبهم قوامها، والبضاع وسيلة إلى وجود الجنس

Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, XI, 272

ولأن الأصل في البضاع الخزمنة

Zeylaî, *Tebyînu'l-hakâik*, XII, 433.

ولأن الأصل في البضاع الخزمنة فكان النكاح إسقاطاً للخزمنة نظراً إلى الأصل كذا ذكر في الكافي.

İbnü'l-Hümâm, Fethü'l-kadir, XVII, 458

الأصل في البضاع الخريم فإذا تقابل في المراء حل وخزمنة غلبت الخزمنة. ولهذا امتنع الجتهيد فيما إذا احتلقت محرمة بيسنة قريبة كبيرة فإنه ليس أصلهن الباحة حتى يتأكد الجتهيد باستصحابه ولهذا كانت موابع النكاح ثمة في البتداء والنزاه والتأييد واعتصامها بهذا الأصل.

نعم لو احتلقت محرمة بيسنة غير محصورات فإن له نكاح ما شاء ملهون كي لا تقعطن مصلحة النكاح وقد قال الخطابي ولا يكره لئلا رخصة من الله تعالى.

el-Mensür fi'l-kavâid, I, 121

قاعدة الأصل في البضاع الخريم.

فإذا تقابل في المراء حل وخزمنة، غلبت الخزمنة، ولهذا امتنع الجتهيد فيما إذا احتلقت محرمة بيسنة قريبة محصورات لأنه ليس أصلهن الباحة حتى يتأكد الجتهيد باستصحابه، وإلما جاز النكاح في صورة غير المحصورات، رخصة من الله كما صرح به الخطابي لئلا يفتقد نكاح عليه.

el-Eşbâh ve'n-nezâir, I, 109

وقال الجمال المحسناني من الخليفة.

في كتاب " مثله المعنى عن الفتاوى السراجية " لا يجوز المنأكة بين البشر والجن، وإشأن الماء باختلاف الجنس.

ومنها: أن النكاح شرع للآلفة، والمكون، والاستئناس، والمودة، وذلك مقفود في الجن، بل الموجود فيهم حذب ذلك، وهو العداوة التي لا تزول. ومنها: أنه لا يرد الإذن من الشارع في ذلك، فإن الله تعالى قال { فللكحوا ما طاب لكم من النساء } والنساء اسم للناث من بني آدم خاصة، فيبي ما عداهن على الشخير؛ بل أن الأصل في البضاع الخزمنة حتى يرد دليل على الحل.

el-Eşbâh ve'n-nezâir, I, 458

قاعدة الأصل في البضاع الخريم؛ وإذا قال في كتفب السراير شرح فخر الإسلام الأصل في الكباح الحظر وأببح للضرورة (التهى) فإذا تقابل في المراء حل وخزمنة غلبت الخزمنة (وليهذا لا يجوز التحريم في الفروج)

Gamzu uyûni'l-basâir fi şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, I, 473

ومنها لو اشتبه محرمة بجنسيات محصورات لم يحل، كما فتمناه في قاعدة الأصل في البضاع الخريم، ومنها من أخذ أبويه مأكول، والآخر غير مأكول لا يحل أكله على الصبح.

فإذا ذرا كلب على شاة فولنت لا يؤكل الولد، وكذا إذا ذرا جماراً على فرس فولنت بظلم لم يؤكل، والأهلي إذا ذرا على الوحشي فتجح لا يجوز الأنشعية به، كذا في القواعد الفاجية

قوله: ومنها من أخذ أبويه مأكول الخ: الأولى: ما أخذ أبويه كذا لا يخفى، وعبارة الهداية في الأنشعية: والمولود بين أهلي والوحشي يتبع الأم؛ لأن الأصل في الشعية الأم حتى إن ذرا الذئب على الشاة يضحى بالولد (التهى).

ومثله في الزئلي وفي خلاصة الفتاوى؛ ولو ذرا كلب على شاة فولنت؛ قال عامة المتأخين؛ لا يجوز، وقال الإمام الخنزراخي إن كان يشبه الأم يجوز، ولو ذرا شاة على الطهي قال الإمام الخنزراخي إن كان يشبه الأم يجوز، ولو ذرا ظني على شاة قال عامة العلماء؛ لا يجوز وقال الإمام الخنزراخي العيزة للشعية.

قوله: وكذا إذا ذرا جماراً على فرس فولنت الخ: هذا مشكل؛ بلهم اعتبروا الأم

Gamzu uyûni'l-basâir fi şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir, II, 206

inanıyor olması dahi şart değildir. Allah ism-i celilinden sonra en büyük ve kuşatıcı olan Rahman isminin tecellisi ile bütün insanlar, dünyada onun engin merhametinin aynı kuşatıcılığı altındadırlar.

فَضَّلْنَا مِنَ اللَّهِ وَبِعَمَلِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Bu, Allah’tan bir lütuf ve nimettir. Allah alîmdir, hakîmdir (Hucurât 49/8).

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

“Biz hakikaten insanoglunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik, yine onları yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık. (İsra 17/70)

İnsanın hürmetinin gerekçesi, yaratılış itibarıyla yetkinliğe olan yatkınlığı olmalıdır. Başka bir ifade ile halife olmaya liyakati ve gerekli donanıma sahip olmasıdır. Diğer varlıkların hürmetini kazanmasına gerekçe olarak onun bu donanımı esmayı biliyor olması ve bir de “zalûm ve cehûl” oluşu şeklinde gösterilmiş bulunmaktadır.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (31) قَالُوا سُبْحَانَكَ لَوْ عَلَّمْنَا لَأِنَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

“Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzedip: Eğer siz sözüünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi. (31) Melekler: Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bildiğimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin, dediler.” (Bakara 2/31-32)

Burada esma bilgisinden maksat, sadece eşyanın adlarını bilmekten öteye, nesnelere tanımak ve ona uygun ad koyabilmek, kavramlar geliştirmek ve bunlarla düşünebilmek yeteneği olmalıdır.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

“Biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zalim çok cahildir.” (Ahzab 33/72)

İnsanın emaneti üstlenmeye liyakati gerekçelendirilirken nitelen-dirilen “zalûm ve cehûl” oluşu ise, adil olabilme imkânı varken zalim, bilgi sahibi olabilme imkânı varken cahil kalabilişini mümkün kılan ve sadece insana mahsus olan özelliği olmaktadır.¹² Diğer canlılar belli bir özelliğe/amaca kodlanmışken insan, iki ucu açık bir yatkınlıkla mücehhez kılınmıştır. Söz gelimi arı bal yapmaya kodlanmıştır, o istese de başka bir şey yapamaz. Melekler kendilerine tevdi edilen işe kodlanmışlardır, isteseler de ondan geri duramazlar. Sadece insandır ki, özündeki yatkınlık iyiyi de kötüye de onu yönlendire-bilmektedir. İşte bu imkâna sahip olması sadece insanı emaneti üstlenebilmesine ehil kılmiştir.

Emanete liyakati ve donanımlarıyla Allah’ın halifesi olması sebebiyle elde etmiş olduğu onun bu saygınlığı dolayısıyla insanın canı, kanı, malı, ırzı, meskeni... konusunda dokunulmazlığı vardır. Bu dokunulmazlık, insan olması ve varlığının amacı doğrultusunda duruş serdetmesi halinde bizzat

¹² bk. Dihlevî, *Hüccetullâhi’l-bâliğa*, (trc. Mehmet Erdoğan), İstanbul 1994, I, 61.

İnsanın en güzel kıvamda yaratılmış olduğunu buna mukabil esfel-i sâfilîne de düşebileceğini ifade eden bu âyet, söz konusu saygınlığın, korunması gereken bir sorumluluk olduğunu ifade etmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz cinayet, müessir fiil, haksız fiil... gibi doğrudan veya dolaylı biçimde diğer insanlara karşı bir insanın tecavüzü halinde saygınlığının ihdar edileceği ve bu yaptıklarından gene insanlar nezdinde hukuk aracılığı ile sorumlu tutulacağı konusu açıktır. Ancak insanın yara-tıcısına karşı olan vazifelerini yerine getirmemesi halinde de aynı şekilde bizzat insanlar tarafından tecziyesi gerekli bir suç işlemişliği ve insan olarak dokunulmazlığının kalkmış olacağını söylemek mümkün müdür? Başka bir ifade ile Allah'a karşı en büyük günah olan inkâr (küfür) halinde bir insan dokunulmazlığını kaybeder mi? Böyle bir kimseyi öldüren, saygın olan bir insana tecavüz etmiş mi yoksa esfel-i sâfilindeki bir aşağılığı temizlemiş gibi mi sayılır?

İşte bu sorunun cevabında fakihlerin çok net bir tavırla hayır demedikleri anlaşılmaktadır.

Söz gelimi cihadın illeti İmam Şâfi'ye göre küfürdür. Yani sırf kâfir olduğu için insanlara karşı -saldırgan olmasalar da- savaş açılmalıdır. Kâfirlerin kanları hederdir. Yani bir kimse suçsuz ve haksız yere bir kâfiri öldürse kanı heder olduğu için kendisine kısas ya da diyet gibi bir şey lazım gelmez.

Başta Hanefîler olmak üzere çoğunluk fukaha ise böyle düşünmemektedirler.¹³ Bu çoğunluk fiili savaş hali hariç, bir müslümanın bir gayrimüslimi (zimmi) öldürmesi halinde kendisine kısas cezasının uygulanacağını, malını çalmışsa elinin kesileceğini vb. ifade etmişlerdir. Bunlara göre de harbilerin öldürülebileceği hükmünü bizim bugünkü penceremizden bakarak anlamamız zor olabilir. Dünyanın Darulislâm ve Darulharp diye ikiye ayrıldığı, ülkeler arasındaki ilişkilerin ancak yapılan anlaşmalarla barış esasına oturtulmaya çalışıldığı, tarafların birbirlerini potansiyel savaşçı gördükleri bir ortam ve anlayışta, ben onu öldürmezsem o beni öldürecek mantığının egemen olduğu bir dünyada harbiyi öldürme gerekçesinin, salt küfür inancına sahip olması olmadığı kanaati ortaya çıkar.

Bu hususta -ayrı bir konu olması sebebiyle- uzun değerlendirmeler yapmaya girmeyeceğiz. Sadece konu ile ilgili tespit edebildiğimiz dokümanı aşağıda vermekle yetinmek istiyoruz.¹⁴

¹³ bk. Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, İstanbul 1982, s. 50.

¹⁴ - قال الكوفيون والثوري: يقتل الحر بالعبد، والمسلم بالذمي، واحتجوا بقوله تعالى: "يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتلى " فم، وقوله: " وكتبنا عليهم فيها أن النفس بالنفس " [المائدة: 45]، قالوا: والذمي مع المسلم (2) متساويان في الحرمة التي تكفي في القصاص وهي حرمة الدم الثابتة على التأييد، فإن الذمي محقون الدم على التأييد، والمسلم كذلك، وكلاهما قد صار من أهل دار الإسلام، والذي يحق ذلك أن المسلم يقطع بسرقة مال الذمي، وهذا يدل على أن مال الذمي قد ساءى مال المسلم، فدل على مساواته لدمه إذ المال إنما يحرم بحرمة مالكه.

Kurtubi, II, 246

ولهذا يقطع المسلم بسرقة مال الذمي مع أن أمر المال أهون من النفس ومعنى قوله عليه الصلاة والسلام: لا يقتل مؤمن بكافر، ولا ذو عهد في عهده ولا يقتل مؤمن ولا ذمي بكافر حربي، وقوله: ولا ذو عهد أي ذمي عطف على مؤمن.

ولن صح أنه روى ذي عهد بالجر فعلى الجوار توفيقاً بين الروايتين.

Tekmilatü Hâşiyeti Reddi'l-muhtâr, I, 99
الخط في عدم قتل المسلم بالذمي بما روي عنه عليه الصلاة والسلام أنه قال { لا يقتل مؤمن بكافر } ، وهذا نص في الباب ، ولأن في عصمته شبهة عدم التأييد مع القيام المتأني ، وهو الكفر ؛ لأنه مبيح في الأصل لكونه جدية متناهية فيوجب عبودية متناهية ، وهو القتل لكونه من أعظم العقوبات الذموية ، إلا أنه منيع من قتله لغيره ، وهو نقض العهد الثابت بالذمة فقيامه بورت شبهة ؛ ولهذا لا يقتل المسلم بالمستأمن فكذا الذمي ؛ ولأن المساواة شرط وجوب القصاص ، ولا مساواة بين المسلم ، والكافر ، أما ترى أن المسلم مستهزؤ له بالسعادة ، والكافر مستهزؤ له بالنقمة فأي تيسيرات ؟ .

İrtidatla ilgili âyetten de anlaşılın, mürteddin ahiret açısından o ana kadar bütün kazanımlarını sıfırlamış olduğu ve müslüman iken kazanmış olduğu sevaplarının da artık işe yaramayacağı şeklindedir.

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فِيمَتُ وَهُوَ كَافِرٌ قَوْلِيكَ حَيْطَتُ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"...Sizden kim, dininden döner ve kâfir olarak ölürse, onların yaptıkları işler dünyada da ahirette de boşa gider. Onlar cehennemliktirler ve orada devamlı kalırlar." (Bakara 2/217)

Hal böyle iken mürteddin erkekler açısından katli gerektiren bir suç sayılması, tamamen siyasi mahiyette işlenmiş bir suç gibi değerlendirilmesindedir. Bir anlamda kurucu öğeleri tanınamama yahut zekatı vermeyenlerle savaşılması örneğinde olduğu gibi kurucu ilkeler arasında ayrımcılık/bölücülük yapma gibi bir anlayışın sonucu olduğu görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi kadın ve çocukların öldürülmemesi, gerekçenin "küfür" olmasının açık belirtisidir.

وإسلام الصبي العاقل وارتداده صحيح، ويجبر على الإسلام ولا يقتل، والمرتدة لا تقتل، وتحبس وتضرب في كل الأيام حتى تسلم

"Akıllı ancak henüz ergen olmamış çocuğun müslümanlığı da irtidadı da geçerlidir. Dinden çıkması halinde müslüman olmaya zorlanır, ancak öldürülmez. İrtidat eden kadın da öldürülmez, müslümanlığa tekrar dönünceye kadar hapsedilir ve her gün dövülür" (el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-Muhtâr, I, 48)

*

* *

Sonuç: Yaratılış itibariyle saygın olan insanın, kendi saygınlığını koruduğu sürece dokunulmazlığı vardır. Bu dokunulmazlık zaruriyyât, hâciyyât ve tahsiniyyât şeklinde kendi içerisinde kategorize edilmiş bir yapı arzeder ve günümüzde daha çok temel insan hak ve özgürlükleri çerçevesinde ele alınır. İnsanın bu haklarını haiz olabilmesi için sadece insan ve

(وَلَا عُدْوَانَتُ الْقِصَاصِ مِنْ نَحْوِ قَوْلِهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى { كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ } ، وَقَوْلِهِ سُبْحَانَ ، وَتَعَالَى { ، وَكُنْتُمْ عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسِ بِالنَّفْسِ } وَقَوْلِهِ جَلَّتْ عَظَمَتُهُ { ، وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا } مِنْ غَيْرِ فَصَلِّ بَيْنَ قَتِيلٍ وَقَتِيلٍ ، وَنَفْسٍ وَنَفْسٍ ، وَمَظْلُومٍ وَمَظْلُومٍ ، فَمَنْ لَدَعَى التَّخْصِصَ ، وَالتَّيْبِيزَ فَطَلَبَهُ الذُّلِيلُ ، وَقَوْلُهُ سُبْحَانَ ، وَتَعَالَى عَزَّ مِنْ قَائِلٍ { ، وَكُفِّرْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاتًا } ، وَتَحْقِيقَ مَعْنَى الْحَيَاتِ فِي قَتْلِ الْمُسْلِمِ بِالْمُسْلِمِ الْإِغْمَاءُ فِي قَتْلِ الْمُسْلِمِ بِالْمُسْلِمِ ؛ لِأَنَّ الْعُدَاوَةَ الدُّنْيَوِيَّةَ تُحْمَلُ عَلَى الْقَتْلِ خُصُوصًا عِنْدَ الْغَضَبِ ، وَيَجِبُ عَلَيْهِ قِتْلُهُ لِيُغْنَاهُ فَكَانَتْ الْحَاجَةُ إِلَى الرَّاجِعِ أَسْنُ

Kāsāni, Bedā'ü's-sanāi', XVI, 291

قال رحمه الله (ولا يُقتل بمسئمتين) أي لا يُقتل المسلم ولا المُسْمِي بحَرْبِي دَخَلَ دَارَنَا بِأَمَانٍ ؛ لِأَنَّ دَمَهُ غَيْرُ مَحْفُوفٍ عَلَى التَّيْبِيزِ فَانْحَمَتِ الْمُسَاوَاةُ وَكَذَا كُفْرُهُ بَاعَثَ عَلَى الْحِرَابِ لِقَصْدِهِ الرَّجُوعَ إِلَى دَارِ الْحَرْبِ وَيُقْتَلُ الْمُسْتَأْمَنُ بِالْمُسْتَأْمَنِ قِيَامًا لُجُودِ الْمُسَاوَاةِ بَيْنَهُمَا وَلَا يُقْتَلُ اسْتِخْصَانًا لُجُودِ الْمُبِيعِ

Teb'yinü'l-hakāik, XVII, 278

قال رحمه الله (ولا يُقتل بمسئمتين) أي لا يُقتل المسلم ولا المُسْمِي بحَرْبِي دَخَلَ دَارَنَا بِأَمَانٍ ؛ لِأَنَّ نَمَةَ لَيْسَ مَحْفُوفٍ عَلَى التَّيْبِيزِ فَانْحَمَتِ الْمُسَاوَاةُ وَكَذَا كُفْرُهُ بَاعَثَ عَلَى الْحِرَابِ لِقَصْدِهِ الرَّجُوعَ إِلَى دَارِ الْحَرْبِ وَيُقْتَلُ الْمُسْتَأْمَنُ بِالْمُسْتَأْمَنِ قِيَامًا لُجُودِ الْمُسَاوَاةِ بَيْنَهُمَا وَلَا يُقْتَلُ اسْتِخْصَانًا لُجُودِ الْمُبِيعِ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ (وَالرَّجُلُ بِالْمَرْأَةِ وَالْكَبِيرُ بِالصَّغِيرِ وَالْمَسِيخُ بِالْعَاصِي وَالزَّمِينُ وَالنَّاقِصُ الطَّرَائِدُ وَالْمَجْتُونُ) يَخِي يُقْتَلُ الرَّجُلُ الصَّحِيحُ بِهَوْلَاءِ ، وَهُوَ مَحْفُوفٌ عَلَى مَا تَقَدَّمَ مِنْ قَوْلِهِ وَيُقْتَلُ الْحُرُّ بِالْحُرِّ الْإِخْلَاقِ عَلَى مَا نَبَّيَهُ مِنْ قَوْلِهِ وَلَا يُقْتَلَنَّ بِمُسْتَأْمَنِ ، وَإِنَّمَا جَرَى الْقِصَاصُ بَيْنَهُمْ لُجُودِ الْمُسَاوَاةِ بَيْنَهُمْ فِي الْعِصْمَةِ وَالْمُسَاوَاةِ فِيهَا هِيَ الْمُشْتَرَّةُ فِي ، هَذَا النَّبِ ، وَلَوْ أُعْطِرَتْ فِيهَا وَرَأَتْهَا لَلشَّدَّ بَابِ الْقِصَاصِ وَأَطَهَرَ الْفِتْنُ .

el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik, XXIII, 102

(قَوْلُهُ وَالْمُسْلِمُ بِالْمُسْمِي) لِإِطْلَاقِ الْكُتَابِ وَالْمُسْمَةُ وَحَدِيثِ ابْنِ السَّلْمَانِيِّ وَمُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنِّكَرِ " ؛ (أَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آتَى بِرَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَذَكَرَهُمْ مِنْ أَهْلِ الدِّمَةِ فَأَمَرَ بِهِ فَضَرَبَ شَعْفَةً وَقَالَ أَنَا أَرَأَى مَنْ وَفَى بِدَمِيهِ) وَقَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : إِنَّمَا بَدَلُوا الْجَزَاةَ لِأَنَّ دِمَاءَهُمْ كِدْمَانًا وَأَمْوَالَهُمْ كَأَمْوَالِنَا ، وَلِهَذَا يُقَطَعُ الْمُسْلِمُ بِسَرِقَةِ مَالِ الْمُسْمِي مَعَ أَنْ أَمَرَ النَّاسَ أَهْرُونَ مِنَ النَّفْسِ .

وَمَعْنَى قَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ { لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ ، وَلَا دُوْ غَيْرِهِ فِي عَهْدِهِ } وَلَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ وَلَا مُسْمِي بِكَافِرٍ حَرْبِي ، فَقَوْلُهُ وَلَا دُوْ غَيْرِهِ : أَيُّ دُمِي عَطَفَ عَلَى مُؤْمِنٍ .

ولئن صحح أنه روي ذي عهد الجائر فعلى الجرار توقيفا بين الروايتين ، وتعامه في الزلعي

Reddül-Muhtâr, XXVIII, 14

hayatta olması yeterlidir. Müteceviz olmadığı sürece küfür tek başına insanın dünyevî alanda hürmetini ortadan kaldırıcı bir durum değildir. Bununla birlikte gelenekte bu konuda farklı düşünenler de vardır. Bunlara göre insanın hürmeti, şer'a hürmeti ölçüsünde ve doğrultusundadır. Küfür gibi en temelli insanlık suçunu işlemiş olan kimse, kendi hürmetini kendi eliyle ihdar etmiş sayılır.

Ancak yukarıda ilkesel düzeyde ele aldığımız hususlar dikkate alındığında, bu yaklaşımın isabetli olmadığı anlaşılır. Âdemiyyetin ihdarı ancak kendisi gibi bir başka saygın varlığa karşı işlemiş olduğu cinayeti, ırza tecavüzü, haksız bir fiil ikai gibi durumlarda -işlediği fiile denk bir ceza ile cezalandırılma ilkesi doğrultusunda- söz konusu olur. Gerek naslar gerekse fıkıh metinleri düzleminde bu esası ortaya koyacak yeteri kadar mesnet bulunmaktadır. Bu esasa aykırı yaklaşımları isabetsiz ve kendi konjonktürleri içinde mevzii yaklaşımlar olarak görmek gerekir. Bu itibarla bunları fıkıhın kalıcı hükmü gibi sunmak da yanlış olur.

Ferah / 06.01.2008

Not: Âyet meallerini metin içerisine yerleştiren değerli öğrencim Hacer Kontbay'a teşekkür ederim.